

REZULTATI MONITORINGA RUBRIKA ZA KULTURU CRNOGORSKIH MEDIJA

Projekat »**Moć kulture – stvar je medija!**« koji je započeo je monitoringom štampanih medija (dnevni i nedjeljni novina) u Crnoj Gori, kao i osvrtom na elektronske medije, imao je za cilj da problematizuje:

- pitanja i mehanizme, kojima se od najšire dolazi do konkretne formulacije pojma kulture i kulturne politike u granicama specifično omeđenim (*Kulturna politika kao i kultura – skup zakonskih i upravnih mehanizama koji pokreću i usmjeravaju upotrebu različitih resursa – finansijskih, fizičkih, političkih, umjetničkih, znanstvenih, obrazovnih i socijalnih – radi povećanja kulturnog kapitala*),
- argumente i funkciju medija, u kreiranju kulturnog ambijenta i komunikaciji: mediji – stvaraoci – recipijenti. Jer, postojeći mediji su najdostupniji, najjeftiniji, najdirektniji - ogled i ogledalo za prezentaciju potencijala kulturnog kapitala koji mogu da potpomognu osobine socijalnog kapitala,
- otvorenost i potencijale medija podrazumijevajući razlike i specifičnosti, mogućnosti i slabosti - za kreiranje sopstvene strategije u domenu kulturne i umjetničke produkcije i prezentacije.

Izbor teme, tj. dijela projekta označenog kao monitoring logičan je izbor u pokušaju zapremanja osnovne ideje projekta da je moć kulture, moć medija.

Predmet monitoringa bile su rubrike za kulturu dnevnih novina Pobjede, Vijesti, Dana, Glasa Crnogoraca i Publike u periodu od 20. decembra 2001. do 20. januara 2002. godine i rubrike za kulturu nedjeljnih novina Monitora, Polisa, Polja i Onogošta u periodu od 20. jula 2001. do 20. avgusta 2001. i od 20. decembra 2001. do 20. januara 2002. godine

Monitoring uključuje i osvrt na elektronske medije i nedjeljnice, *Radio – kultura ekcesa u etru* i *Nedjeljnici i tv – dokument No system*.

Cilj monitoringa bio je da istraži postojeće stanje i pozicionira kulturno-umjetničku funkciju koju ostvaruju mediji u Crnoj Gori, kao i da ukaže na ulaze koji se odnose na kulturne i umjetničke sadržaje i njihove nosioce u Crnoj Gori, kako bi se oni angažovali za produkciju kulturno-umjetničkih sadržaja u medijima.

Kako za pojmove kultura, mediji i novinarstvo postoji veliki broj definicija, odabrali sljedeće kao najpogodnije za teorijsko - pojmovni okvir istraživanja:

Kultura - opšti proces civilizacije u smislu samouzdizanja i obrazovanja; vjerovanje, praksa i način života koji razlikuje neku etničku grupu ili neko društvo od drugih, kao i društvene slojeve, podgrupe mladih, profesije itd. ; djela i praksa intelektualne, posebno umjetničke aktivnosti (Williams, 1983).

Mediji – tehnička oprema koja omogućava ljudima komunikaciju i prenos misli, bilo kakvi da su njihova forma i njihov krajnji cilj. (Francis Bal).

Novinarstvo - fenomen koji, imajući kao neophodnu osnovu informaciju i mišljenje, grafičkim ili usmenim ispoljavanjem, ima za cilj ili teži da zadovolji trenutne potrebe ili želje društva kojem se obraća (Gaeta, 1966).

U ovom izvještaju korišćen je izbor adekvatnih metoda, teorijskih i empirijskih, određen samom temom, tj. predmetom istraživanja: anketa, intervju, sistematsko posmatranje, analiza sadržaja (kvantitativna i kvalitativna).

U obradi podataka i prikupljanju građe, kao i u metodama analize i tumačenja podataka koristili smo: klasifikaciju, statističku analizu, deskripciju, komparativnu analizu i analizu i tumačenje statističkih podataka.

Monitoring svakog pojedinačnog medija uključuje i rezultate ankete koju smo obavili sa urednicima redakcija za kulturu koje je imaju kao poseban organizacioni segment unutar medija.

Dajemo javnosti na uvid naše rezultate i analizu kulturno-umjetničke funkcije medija u Crnoj Gori, svjesni da su pitanja sadržaja masovne kulture i njegovog prenošenja jedno od najtežih pitanja savremene teorije masovne kulture. Biće nam zadovoljstvo ako ovim rezultatima i projektom u cjelini doprinesemo razvoju i izgradnji kombinovanog i mješovitog modela medijskog sistema u Crnoj Gori u kojem ćemo kulturu pratiti u pluralu.

ПОБЈЕДА

Osnivač lista Skupština Republike Crne Gore

Izdavač NJP »Pobjeda«

Glavni i odgovorni urednik: **Slobodan Vuković**

Urednica redakcije za kulturu: **Vera Gavrilović**

Članovi redakcije: **Ivana Gligorović, Boban Novović, Rosanda Mučalica, Jelena Boljević, Snežana Ražnatović, Ljiljana Pavićević, Olivera Ugrin, Nikčević Nataša.**

Četiri ključna termina kulture i umjetnosti koji definišu redakciju za kulturu:

1. multikulturalnost
2. multikonfesionalnost
3. otvoreni kulturni prostor
4. autentičnost

Pozicija i status redakcije za kulturu : Kultura kao spona više različitih grupacija za razliku od dnevno-političkih događanja koji interesuju isključivo određene ciljne grupe

Monitoring POBJEDA

Dnevna novina POBJEDA osim rubrike Kultura sadrži i dvije posebne cjeline ili dodatka rubrici Kultura. To su »Kultura & Društvo« i »Svijet knjige«.

U okviru Kulture postoje i stalne rubrike: Ekskluzivno, Pozornica, Stvaraoci i djelo, Portret umjetnika, Intervju, Časopisi, kao i povremene: Iz naše prošlosti i Esej.

U navedenom periodu POBJEDA je objavila ukupno 336 tekstova u okviru rubrike rubrike Kultura (uključujući dodatke).

Od tog broja najviše je tekstova čiji su autori članovi redakcije za kulturu i saradnici redakcije, ukupno 294, dok je agencijskih tekstova objavljeno ukupno 41 i samo jedan tekst drugog medija (Sunday Times-a).

Na osnovu mjesta porijekla informacija POBJEDA je pratila događaje na ovaj način: Podgorica (58), ostali gradovi u Crnoj Gori (53), Srbija (11), region (19) i Evropa i Svijet (71).

Ukupno je objavljeno 36 intervjuja.

Od zastupljene umjetničke kritike i prikaza objavljeno je iz oblasti književnosti (24), likovna kritika (9) i jedna muzička kritika.

Ostali tekstovi predstavljaju različite novinarske forme najave, osvrti, prikazi, razgovori, reportaže i sl.

Likovna umjetnost je najzastupljenija. Od ukupno 336 tekstova, iz oblasti likovne umjetnosti objavljeno je ukupno 71 ili 21,1 %.

Na osnovu navedenih kvantitativnih podataka može se zaključiti da je produktivnost redakcije za kulturu (u odnosu na preuzete informacije) 87,8%.

Što se tiče mjesta porijekla informacija najviše ih je iz Crne Gore (111), i na osnovu odnosa broja informacija iz Podgorice i ostalih gradova u Crnoj Gori (58/53) postoji ravnoteža, tako da možemo zaključiti da nije izražena centralizacija u pogledu praćenja kulture u odnosu centar/periferija.

Na osnovu broja objavljenih kritika i prikaza uočava se da je jedino zastupljena književna i likovna kritika. Filmska ne postoji, kao ni muzička, kao ni pozorišna, što možda više govori o sistemu u kome je umjetnička produkcija svedena na minimum. Taj nedostatak pokušava se nadomjestiti intervjuima koji u POBJEDI imaju vidno mjesto, ukupno je objavljeno 36 intervjuja.

Kultura i umjetnost u POBJEDI zasnivaju se na klasičnom shvatanju tih pojmova, malo je prostora za subkulturne modele i kulturu manjina, tzv. manjinske kulture. Pod klasičnim shvatanjem pojma kulture, kulturnog sistema i umjetničke produkcije misli se na socio-kulturni pristup u kome su zastupljene teme iz oblasti umjetničkog djela, difuzije, animacije, umjetničkih potreba, obrazovanja, stvaralaštva, industrije i zaštite i čuvanja. U oblasti likovnih umjetnosti osim umjetničkih djela i stvaralaštva zastupljene su teme muzejskih izložbi, tržišta likovnih djela, kao i teme iz ikonografije. Uglavnom je to stroga podjela na klasične oblike pozorišta, filma, muzike, likovnih umjetnosti itd. POBJEDA daje dosta prostora temama iz oblasti Zaštite i čuvanja, tako da su informacije iz oblasti arhivistike, muzeološke djelatnosti, arheologije u značajnoj mjeri prisutne što je značajna činjenica za sistem kulture u kojoj mediji imaju funkciju da budu jedni od činilaca sistema - njegovi animatori. Kao dobar primjer navedenog navodim tekst o spomeničkom pravu, objavljen 15. januara.

Uočljivo je da POBJEDA, daje ravnopravan tretman polju izdavačke djelatnosti časopisa (Pravni zbornik, Mostovi, MobilArt, CKL, Vaspitanje i obrazovanje) i da u sklopu književnosti i izdavačke djelatnosti daje prostora i oblastima stručne literature i časopisa, a ne samo književnosti.

Rubrika *Kultura* u POBJEDI u velikoj mjeri neutralno pristupa aktuelnim dešavanjima u kulturi koji imaju naglašenu politizovanost u javnosti. U navedenom periodu to su bila dešavanja vezana za Njegoševu nagradu i konkurs za upravnika Grad Teatra u Budvi. Informacije vezane za te događaje objavljene su informativno.

Pobjeda u velikoj mjeri subjektivan pristup prepušta svojim gostima. Takav pristup može se tumačiti i karakterom dnevnog lista POBJEDA, kao novinom čiji je osnivač Skupština Republike Crne Gore.

POBJEDA ima i veliki broj dopisnika, koji objavljuju svoje priloge u rubrici Kultura. Takvi prilozi, ukoliko nemaju samo informativan karakter odstupaju od sadržaja rubrike koja je rezultat redakcije za kulturu. Navodim primjer dva teksta dopisnika iz Nikšića, Gojka Kneževića, jednog o Centru za kulturu u Nikšiću i drugog, o gostovanju predstave »Vesele žene balkanske«, na Sceni 213 u Nikšiću u kojima se prilično subjektivno i neprofesionalno obrađuju navedene teme i događaji. Oba teksta imaju i problematične naslove, prvi ULAZNICA KVALITET (09.01.) i drugi KVALITET- ULAZNICA (25.12.).

Izdavač DAILY PRESS d.o.o.

Glavni i odgovorni urednik: **Aleksandar Eraković**

Urednik redakcije za kulturu

(zamjenik glavnog i odgovornog urednika) : **Balša Brković**

Članovi redakcije: **Slobodan Čukić, Ognjen Spahić, Ivana Novaković Leković, Kristina Jerkov, Jelena Nelević.**

Četiri ključna termina kulture i umjetnosti koji definišu redakciju za kulturu:

8. širina
9. kompetencija
10. imaginativnost
11. stav

Pozicija i status redakcije za kulturu : Dio ukupnog imagea moje medijske kuće temelji se na rubrici za Kulturu. Redakcija za kulturu je sasvim autonomna, naravno, uz uvažavanje opšteg tona VIJESTI: precizno i kompetentno.

Monitoring VIJESTI

Nezavisni dnevnik VIJESTI u okviru rubrike Kultura na dvije strane svakodnevno objavljuje sadržaje iz kulture i umjetnosti. Zanimljiv je podatak da u pomenutom dnevniku u pripremama za izlazak na tržište nije bila predviđena rubrika Kultura.

U okviru Kulture postoje sledeće rubrike (najveći broj u odnosu na ostale novine): Ime i prezime, Popularna muzika, Likovna umjetnost, Tradicionalni simboli, Književna kritika, Periodika, Filmska kritika, Filmska istorija, Ezoterija, Esej, Istoriografija, Prevedena književnost, Savremena proza, Savremena poezija i Književnost.

Na osnovu ovih podataka, prije kvantitativne analize nameće se zaključak koji je potrebno odmah istaknuti. Rubrika Kultura u VIJESTIMA ima elitistički karakter i svojim sadržajem može predstavljati materijal za produkciju časopisa za kulturu.

U navedenom periodu VIJESTI su objavile ukupno 273 teksta u rubrici Kultura. Od tog broja 188 u pripremi i obradi članova i saradnik redakcije za kulturu, dok je agencijskih tekstova ukupno 80. VIJESTI imaju, u odnosu na ostale ili najveći ili jedini i tekstove iz drugih medija, ukupno 5 (Zarez, Mond, Njuzvik, Feral Tribjun i Antena M).

Geografska lociranost je sledeća: Podgorica (51), ostali gradovi u Crnoj Gori (14), Srbija (16), region (14) i Evropa i Svijet (162).

Broj objavljenih kritika je najveći u odnosu na ostale novine. Ukupno je objavljen sledeći broj kritika: književna kritika (9), filmska kritika (3), likovna kritika (3) i muzička, ukupno (10) i to klasične(1), džez (2) i rok (7) kritike.

Najzastupljenija je oblast filmske umjetnosti u kojoj se osim novosti iz filma objavljuju i članci vezani za filmske časopise, festivale, nagrade, industriju filma, istoriju filma i filmsku kritiku. Ukupno je objavljeno 62 teksta iz pomenutih oblasti (08. januara je od 9 tekstova, njih 6 bilo vezano za film). Procentualno na film se odnosi 22,7 % sadržaja rubrike kultura u Vijestima.

Od ostalih oblasti izdavaju se i arhitektura koja je zastupljena u rubrici kultura. Ako se uzme u obzir činjenica da u Crnoj Gori ne postoji specijalizovan časopis iz oblasti filma, arhitekture ili časopis iz oblasti vizuelnih umjetnosti, zastupljenost tih tema može se uzeti kao namjera da se nadomjesti taj nedostatak.

Na osnovu navedenih podataka VIJESTI najviše prostora ustupaju događajima iz Evrope i Svijeta, čak 59,3%.

Redakcija za kulturu daje prostora kulturnim modelima koji nijesu dovoljno zastupljeni u domaćim štampanim medijima, pomenutoj arhitekturi, zatim rok i pop muzici.

Kao i u ostalim medijima uočljiv je nedostatak iz oblasti novih medija.

Uočljiv je i mali broj tekstova koji se odnose na kulturni sistem Crne Gore, izvan Podgorice. Na institucionalnom nivou kulture u navedenom periodu VIJESTI se nijesu bavili kulturnim sistemom i njegovim funkcionisanjem, osim aktivnosti i problemima oko Njegoševe nagrade. VIJESTI su zastupale lične stavove članova redakcije i angažovano osporavale aktivnosti tim povodom (20.12., 04.01, 17.01, 18.01.,) i jedine uz Glas Crnogoraca (u drugačijem stavu) pratile taj događaj. (naslovi: Kako okončati farsu, Ko će objaviti bankrot?, Maratonci trče počasni krug)

Izdavač JUMEDIA MONT d.o.o

Glavni i odgovorni urednik (v.d.) **Duško Jovanović**

Urednik redakcije za kulturu: **Vera Samolov**

Članovi redakcije: **Veselin Lazarević, Živana Janjušević, Sanja Kovačević, Milena Džankić**

Četiri ključna termina kulture i umjetnosti koji definišu redakciju za kulturu:

8. domaća kulturna scena – otvorenost ka polarizovanim kulturnim dešavanjima
9. kulturna baština (domaća i svjetska)
10. međunarodna kulturna scena
11. aktuelnost i ravnopravna zastupljenost svih vidova umjetničkog stvaralaštva

Pozicija i status redakcije za kulturu : Samostalno kreiranje i osmišljavanje stranica namjenjenih kulturnim izvještavanjima. Ipak, često prostorom oskudni (samo po jedna stranica u dnevnom izdanju) zbog ustupanja prostora izvještajima o političkim dešavanjima.

Monitoring DAN

Dnevna novina DAN objavljuje svakodnevno rubriku za kulturu na dvije, većinom ili na jednoj strani novine.

Informacije koje se objavljuju od svih dnevnih novina najviše odgovaraju karakteru medija kakav je dnevna novina.

Rubrike: Bestseler, po kojem je snimljen film, kao i nedjeljna Priča Dana.

U navedenom periodu objavljeno je ukupno 275 tekstova od kojih je agencijskih bilo 105, redakcije za kulturu 180, medju kojima je 23 bez potpisa.

DAN je pratio događaje koji su bili vezani za Podgoricu (43), ostale gradove u Crnoj Gori (34), Srbiju (55), region (5) i Evropu i Svijet (94).

Objavljeno je 6 intervjua. Novinskih kritika objavljeno je iz oblasti književnosti (12), jedna likovna kritika i dvije muzičke.

Redakcija za kulturu u skoro podjednako mjeri zastupa sve oblike umjetnosti i aspekte kulturnog sistema. Za razliku od ostalih medija ne mogu se posebno izdvojiti određene oblasti. Prisutne su teme iz književnosti, različiti oblici muzike (klasična, pop, etno, rok), likovne umjetnosti, pozorište (amatersko i institucionalno), balet, muzejska djelatnost, strip, zanimljivosti i dr.

Ne postoji prisutan politički ili dnevno-politički karakter prezentacije kulture. Tu činjenicu može potvrditi i najveći broj informacija iz Evrope i Svijeta, u procentu 34,2 % u odnosu na ostale parametre istraživanja.

Tekstovi su uglavnom informativnog karaktera.

ГЛАС ЦРНОГОРЦА

Izdavač:

Glavni i odgovorni urednik: **Ivan Lukovac**

Urednik redakcije za kulturu: **Jovan Vučurović**

Članovi redakcije: **Lalić Lidija, Isidora Radulović, Miodrag Vuković.**

Četiri ključna termina kulture i umjetnosti koji definšu redakciju za kulturu:

8. odbrana srpske kulture u Crnoj Gori
9. književna kritika
10. dešavanja u prosvjeti
11. kritički odnos prema kvazikulturi na kojoj se temelji »Nova Crna Gora«

Pozicija i status redakcije za kulturu : Osjećamo se ravnopravno.

Monitoring GLAS CRNOGORACA

GLAS CRNOGORACA u rubrici Kultura svakodnevno objavljuje tekstove na dvije strane novine. Na istim stranama objavljuje se i Kalendar svetih, kao i značajni hrišćanski datumi vezani za crkvene praznike. Pored navedenih sadržaja u okviru rubrike prate se aktivnosti vezane za prosvjetu. Te činjenice ističem na početku, jer one sve zajedno dešinišu pristup kulturi u GLASU CRNOGORACA, koji možemo označiti kao tradicionalistički i u najširem shvatanju pojma kultura. Dakle kultura nije jednako umjetnost. Po tom karakteru sadržaj rubrike Kultura u odnosu na ostale medije je osoben.

U navedenom periodu u GLASU CRNOGORACA objavljeno je ukupno 205 tekstova, od kojih je agencijskih bilo 26, redakcije za kulturu 178 i samo jedan iz drugog medija (Sveviđe – besjeda Matije Bečkovića, 19.01.). Što se tiče agencijskih vijesti, zanimljivo je da za razliku od ostalih medija GLAS CRNOGORACA u najvećem procentu koristi usluge agencije TANJUG i to 88,5%.

Mjesta događaja u GLAS CRNOGORACA su raspoređena na sledeći način: Podgorica (58), ostali gradovi u Crnoj Gori (14), Srbija (61), region (4) i Evropa i Svijet (38). Na osnovu tih podataka uočljivo je da je više vijesti iz Srbije, nego iz Podgorice ili iz ostalih gradova u Crnoj Gori. Dana 03. januara nije objavljena ni jedna informacija, tj. tekst iz Crne Gore. Događaji iz Srbije se prate i kao dnevna događanja, tako da se javnost može informisati i o dnevnim događajima vezanim za dešavanja, uglavnom u Beogradu (otvaranje izložbi, repertoar pozorišta, književne manifestacije) ili određene teme vezane za kulturni sistem, poput teksta o reformi kulture u Srbiji (29.12.).

Objavljeno je ukupno 15 intervjuua i 9 književnih prikaza, kritika i eseja. Književnosti izdavaštvo je najzastupljenija tema u Glasu Crnogoraca (51 tekst) ili 24,9% u odnosu na ostale oblasti.

Sadržaj rubrike je u velikoj mjeri politizovan, tj, autori tekstova u prvi plan ističu političke stavove (Režim forsira podobne – 06.01., Do kraja u službi režima – 10.01., Narodne boje: crvena, plava i bijela – 05.01., U Crnoj Gori vladaju nemoral i hajdučija – 04.01., Zakopavate temelj Crne Gore – 14.01.).

Njegoševoj nagradi, GLAS CRNOGORACA, je takođe pristupao sa ličnim stavovima, uz Vijesti, za razliku od ostalih medija i sa drugih pozicija (22.12., 10.01., 18.01.

PUBLIKA

Izdavač Millennium d.o.o.

Glavni i odgovorni urednik: **Velizar Brajović**

Urednica redakcije za kulturu: **Jovanka Kovačević Đuranović**

Članovi redakcije za kulturu: **Žarko Ivanović, Jelena Knežević, Varja Đuranović.**

Četiri ključna termina kulture i umjetnosti koji definišu redakciju za kulturu:

8. aktuelni događaji
9. pokretanje problemskih tema
10. afirmacija uspješnih, posebno mladih
11. multikulturalnost

Pozicija i status redakcije za kulturu : Imamo jednu dnevnu stranu i po potrebi više u okviru dodatka koji dnevno ima osam strana. Status nam za sada nije loš, ali problem da se kultura smatra često »ukrasom« i ovdje se, nažalost, povremeno, osjeća.

Monitoring PUBLIKA

Dnevna novina PUBLIKA objavljuje tekstove iz kulture na jednoj strani i sa sada u odnosu na ostale dnevne novine u Crnoj Gori ustupa najmanje prostora sadržajima iz kulture i umjetnosti. Sadržaji drugih rubrika, tj. dnevnog dodatka koji su vezani za kulturu nijesu razmatrani.

Stalne rubrike su: Večeras i Zašto kažemo.

U navedenom periodu PUBLIKA je objavila ukupno 154 teksta u okviru rubrike Kultura. Od toga 11 je preuzeto od agencija, dok je 143 rezultat rada redakcije za kulturu (među kojima ima i nepotpisanih tekstova). Drugi mediji nijesu bili predmet pažnje redakcije za kulturu.

Na osnovu mjesta porijekla informacija, PUBLIKA je objavila ili pratila događaje vezane za Podgoricu (72), ostale gradove u Crnoj Gori (36), broj tekstova vezan za događaje u Srbiji je 12, iz regiona 7 i broj tekstova iz Evrope i Svijeta (36).

U navedenom periodu nije objavljena ni jedna umjetnička kritika.

Rezultati monitoringa koji se odnose na PUBLIKU ne mogu biti relevantni, s obzirom da je navedeni period prvi mjesec izlaženja dnevne novine, i da redakcija za kulturu još pozicionira svoj karakter i sadržaj u okviru novine.

Na osnovu navedenih rezultata PUBLIKA najviše prati kulturu, kulturni sistem i umjetničku produkciju vezanu za prostor Crne Gore u odnosu na sve ostale dnevne novine. Taj procenat je 70,1 %.

Kulturni sistem se prezentuje neutralno, bez dnevno-političkih upliva.

Velika pažnja je posvećena je institucijama kulture i ta činjenica predstavlja za sada najprepoznatljiviji sadržaj rubrike Kultura. U navedenom periodu

Navedene tematske cjeline i aktuelni problemi PUBLIKA je kroz opširne tekstove i razgovore sa menadžmentom institucija pratila aktuelnosti vezane za Univerzitetsku biblioteku, Zavod za zaštitu prirode, CNP – izdavačka produkcija, Centar za arheološka istraživanja, Zakon o pozorišnoj djelatnosti, Narodni muzej, Narodnu biblioteku »Radosav Ljumović«, Centar za savremenu umjetnost, Maticu crnogorsku, Hercegovo pozorište, KIC »Budo Tomović«, Društvo za primjenjenu lingvistiku Crne Gore i dr. U tim tekstovima se analiziraju i ističu problemi finansiranja institucija kulture. analiziraju se individualno, bez suočavanja i višesmjernje komunikacije sa činiocima sistema. Kao primjer za to navodim tekst o Centru za kulturu u Nikšiću, pod nazivom »Između želja i mogućnosti« u kome se navodi da će Centar za kulturu nastaviti da zagovara elitistički koncept kulture u kojem je kvalitet jedini vrijednosni kriterijum (14.01.). Polazeći od suštine i misije Centra za kulturu, kao institucije koja bi trebala da predstavlja najživlji oblik širenja i potrošnje kulture, nekritičko zagovaranje i isticanje elitističkih koncepata je pogubno kako za tu vrstu institucije kulture, tako i za njene korisnike. Na ovom primjeru može se sagledati značaj i uloga medija, kao korektora kulturnog sistema, kao oblika i vrstu pritiska javnosti.

Na osnovu analiziranog sadržaja može se uočiti da PUBLIKA ne poklanja dovoljno pažnje alternativnim i subkulturnim modelima, kao i oblastima novih medija.

RADIO – kultura kao eksces u etru

Kulturno-umjetnički programi radija predstavljaju posebnu oblast programskih sadržaja radio programa. Kulturno-umjetnički program možemo razdvojiti na kulturni (koji se bavi praćenjem kulturnih događaja putem prenosa, reportaža i kontakt programa) i umjetnički (koji je isključivo muzički i dramski). Definisanje kulturno-umjetničkog programa na ovaj način, prije svega polazi od programskih sadržaja, vrsta i klasifikacije radio emisija, polazi od disperzivnosti tog programa koji se u različitim organizacionim i programskim modelima radio stanica nalazi u okviru posebnih organizacionih cjelina i programa koji nijesu primarno definisani kao kulturno-umjetnički-program ili redakcija za kulturu određene radio stanice. Osim Radija Crne Gore ni jedna druga radio stanica u Crnoj Gori nema redakciju za kulturu ili kulturno-umjetnički program u okviru svoje organizacione sheme.

Kako onda govoriti o kulturi i umjetničkoj produkciji na radiju u Crnoj Gori?

Možemo govoriti o kulturi, tj. kulturno-umjetničkoj funkciji radija u Crnoj Gori, kao uzgrednoj pojavi, programskom »ekcesu«.

Osim komercijalne muzike, kao najprisutnijem radijskom izražajnom sredstvu, rijetke su prilike sa druge muzičke sadržaje na radiju. Ističem muziku, jer muzika predstavlja najzastupljeniji element radija. Uz muziku ide i govor, koji opet uslovljava muziku - zajednički grade program, Podjednako je »ugrožena« i klasična, ali i jazz, nova muzika, soul, techno i drugi oblici muzičkih sadržaja. Produkcija sledećih sadržaja: radio-drama, muzičko-djelo, elektro-akustičko djelo, fičer, zvučna igra, totalni kolaž, jezička igra ostaju samo nazivi iz literature. Produkcija segmenata iz kulture, kao jednostavnijeg oblika radio produkcije, kao

što su esej, kritika, portret, reportaža ostaje takođe oblast literature, i konačno najprisutniji oblicu su vijesti, izjave, razgovori, intervjui i ponekad polemika.

Prisutnost kulturno-umjetničkih sadržaja u programima radija, uslovljeni su s jedne strane opštekulturnom, društvenom i estetskom potrebom, ali i organizacionim, tehničko-tehnoškim, kadrovskim i materijalnim aspektima (ekonomski, prostorni sl).

Usljed tih okolnosti koje možemo zajednički analizirati proističe da su naše uslovnosti da konzumiramo isključivo djela stvorena pred mikrofonom, ali ne i djela stvorena za mikrofoni ili djela stvorena mikrofonom (podjela radiofonskih djela po Rože Pradalijeu).

Već je navedeno da Radio Crne Gore jedini ima kulturno-umjetnički program kao poseban segment organizacije i redakciju za kulturu, koji zajedno pokušavaju da realizuju takav program. Oni to čine samo u dijelu kulturnog programa, dok je umjetnički program dio istorije tog radija. Suvišno je istaći činjenicu, da bi Radio Crne Gore morao imati obavezu da bude producent te vrste programa, koja je njegov, kao nacionalnog radija, označavajući i neophodan sadržaj. Za situaciju kakva jeste ne treba kriviti saradnike redakcije za kulturu, već menadžment na nivou cijele RTV Crne Gore, kao i državnih institucija odgovornih za medije, kulturu i informisanje. Razmišljanje o kulturno-umjetničkim programima radija po kojima je to skup program i da interesuje samo mali broj slušalaca predstavlja potpuno odsustvo odgovornosti.

Kada su u pitanju ostale radio stanice, koje funkcionišu na principima tržišnog djelovanja, možemo govoriti o potrebama zadovoljenja slušalaca, kao alibiju za program radija koji je na repertoaru. Postavljam pitanje, da li prepoznajete određenu radio stanicu kada je uključite. Pretpostavljam da ne. To je samo potvrda da je etar unificiran i da u etru slušamo samo lake note ili teror zvukom, zavisno od senzibiliteta.

Kako onda otvarati temu po kojoj radio svojom kulturno-umjetničkom funkcijom i produkcijom tog programa pozicionira svoje mjesto u savremenoj kulturnoj produkciji i utiče na razne procese u kulturi.

Na osnovu programskih akcija radija, koje mogu biti rezultat kontinuiranog procesa ili pojedinačnog djelovanja, mogli bi govoriti o difuziji kulture putem radija, o kulturnoj animaciji, kulturnoj adaptaciji, o prožimanju kultura, o kulturnim potrebama, kulturnoj politici itd. putem i sa radijom.

Zanemarimo visoku kulturu, elitnu ili nacionalnu, pođimo od manjinskih oblika kulture, potkultura, alternativne kulture, rock i dr., i postavimo pitanje da li je situacija bolja u tim domenima. To je upravo onaj dio prostora koji bi trebalo da zauzmu ostale radio stanice u Crnoj Gori.

Radio u procesu razvoja kulture učestvuje i kao kulturni proces i kao kulturna tekovina.

Da bi došli do takvog razvoja kulture putem medija, potrebno je kulturno-umjetničku funkciju medija integrisati u strategiju razvoja medija, kao skupa dugoročnih ciljeva i odgovarajućih mjera za njihovo realizovanje, kao i plan adekvatnog angažovanja resursa (iz susjedstva, sa umjetničkih fakulteta na primjer).

Potrebno je iskoristiti sve moguće ulaze koji se odnose na kulturne i umjetničke sadržaje i njihove nosioce u Crnoj Gori, kako bi se oni angažovali za produkciju kulturno-umjetničkih sadržaja na radiju. Na taj način radio bi postao institucija kulture što je jedna od njegovih obaveza, za radio Crne Gore više, ali i za ostale radio stanice koje preferiraju da budu dio urbanog medijskog senzibiliteta.

Janko Ljumović

MONITORING NEDJELJNIKA

MONITOR, POLIS, ONOGOŠT i dvonedjeljnik POLJE

od 20. 07. do 20.08. 2001. godine i od 20.12. 2001. godine do 20. 01. 2002. godine

MONITOR

CRNOGORSKI NEZAVISNI NEDJELJNIK

crnogorski nezavisni nedjeljnik
(Cijena 3 DEM – 1,53 EUR (Srbija 90 dinara))

Izdavač: PNIP "Montenegropublic" d.o.o. Podgorica

Glavni i odgovorni urednik: Branko Vojičić

Redakcija za kulturu: Aleksandar Bečanović, urednik, Ratko Radunović, Olga Perović, Sreten Perović, Nemanja Bečanović, Predrag Nikolić

ANKETA

1. Koja četiri ključna termina definišu vašu redakciju za kulturu:
- *praćenje crnogorskih kulturnih aktuelnosti, forsiranje (pro)zapadnih estetskih kanona, pop kultura, moderne hermeneutike, naročito u književnoj kritici*
- 2 Definišite poziciju i položaj redakcije za kulturu u okviru vaše medijske kuće:
- *ima autonomni status, ali pokušava da zadovolji i potrebe aktuelnog političkog trenutka, onda kada on ima kulturne implikacije*

Izvori informacija: redakcija, saradnici, u rubrikama Rock&Film i Flash koriste se drugi izvori, uglavnom bez navoda

Kultura i umjetnost u rubrikama : Intervju, Izložbe, MC/CD, Film, Proza, Stav, Rock&Film, Flash, Strip

Mjesto dešavanja: Podgorica x 8

Bar, Cetinje, Budva, Herceg Novi, Cetinje, Ulcinj, Beograd x 1

Hrvatska, Slovenija, Njemačka x 2

Engleska x 4

SAD x 18

Iz Svijeta – Rock & Film i Flash

Institucije (anketa Kulturni događaj i promašaj u 2001. godine)

- + 5 Književna produkcija (15 romana - mali izdavači)
- + 2 Crnogorski gudacki orkestar
- + 3 CNP (Crnogorsko narodno pozorište)
- + Likovna umjetnost (prezentacija u Parizu i Barseloni)

- + Centar za kulturu, Tivat (pozorišna produkcija)
 - + DUKS, izdavač
 - + Ars, časopis za književnost i kulturu (CDNK, OKF)
 - + Francuski kulturni centar
 - + Privatni bioskop u Pljevljima
 - 1 + 1 Ministarstvo kulture (kulturna politika)
 - 5 žiri za dodjelu Njegoševe nagrade
 - 3 Budva grad teatar
 - 2 CANU (Crnogorska akademija nauka i umjetnosti)
 - 2 Kraljevsko pozorište “ Zetski dom”, Cetinje (pozorišno zdanje bez programa -sa v.d. upravom)
 - Centar za savremenu umjetnost, Podgorica
 - Srpska pravoslavna crkva
 - Gradsko pozorište u Podgorici (bez pozorišne zgrade)
- Ličnosti (anketa):*
- + 2 Milija Pavićević, slikar (nastup na Venecijanskom bijenalu)
 - + V. Ovčinić (resital klas. muzike)
 - + V. Maraš (muzičar)
 - + G. Krivokapić (gitarista)
 - + Mitropolit SPC Amfilohije Radović
 - + Jevrem Brković, književnik, Predsjednik DANU
 - + Boris Kraljević, pijanista
 - + Branimir Popović, glumac, Ministar za kulturu (zbog ponuđene ostavke)
 - + Parijarh SPC (zbog estradnog nastupa)
 - + Rade Rapido, muzičar,
 - + Balša Brković, književnik
 - + Ognjen Spahić, književnik
 - + Andrej Nikolaidis, književnik
 - + Milovan Radojević, književnik

Izvori informacija :

Prilozi iz domena pozorišne djelatnosti vezani su isključivo za događaje u Crnogorskom narodnom pozorištu, prikazi likovne scene - za likovne izložbe u Crnoj Gori (Monitor ne prati zajedničke nastupe crnogorskih umjetnika na međunarodnim izložbama), književna produkcija prema uzorku brojeva za monitoring, isključivo je crnogorska (ne prikazuje knjige koje su objavljene u prevodu crnogorskih prevodilaca – ili ih je naznatno malo?), prikazi filmova uglavnom se odnose na američku produkciju dostupnu u videotekama, muzička kritika prikazuje savremenu muzičku scenu anglosaksonske produkcije iz različitih izvora informacija, rubrike Rock & Film i Flash isključivo koriste agencijske, novinske izvore (bez navoda).

Mjesto dešavanja:

Ako na osnovu uzorka stičemo utisak da su kulturni događaji u periodu jul-avgust i decembar-januar, adekvatni rasporedu događaja koje MONITOR prati , Podgorica je i ljeti i zimi centar kulturnih dešavanja. Jedan prilog o pozorišnoj sezoni ukazuje na ignorisanje produkcije i gostovanja pozorišta na ljetnjim festivalima u Budvi i Baru i otkriva mrtvu sezonu (ljetnju i zimsku) u jedinoj pozorišnoj instituciji koja ima kontinuiranu djelatnost - CNP-u. Događaje van centra, odn. Podgorice, priređuju galerije i izdavačke kuće. Događaje u Podgorici, opet, čine likovne izložbe, i to intenzivno u okviru *Decembarskih dana kulture*.

Afirmativno o jednoj decentralizovanoj manifestaciji, govori prilog o izložbama u okviru festivala Barski ljetopis, ali samo kao usputni komentar. Upadljivo je da na karti događaja nema ništa iz zapadnog i sjevernog dijela Crne Gore. Ulcinj je zavrijedio jedan "poen" zato što je izdavač knjige *Sve to Ognjena Spahića, Plima plus* iz Ulcinja. U Americi se godišnje snimi na hiljade filmova, otuda toliko priloga iz Amerike. Engleska je, opet, kolijevka rok muzike i dan - danas ta se muzika praktikuje u Engleskoj o čemu čitamo, a srećom možemo i da je čujemo posredstvom elektronskih medija i kupovinom jeftinih CD-a. Hrvatska je tu zbog gostovanja jednog od pisaca FAK-a u organizaciji OKF i Barskog ljetopisa, i zbog otvaranja zaostavštine Miroslava Krležje. Jedan događaj registrovan u Beogradu je izložba Enkija Bilala, gosta iz Francuske.

Analiza sadržaja:

Na uzorku koji koristimo za monitoring, o *pozorištu* možemo govoriti samo na osnovu jednog priloga koji je objavljen na kraju protekle godine kao komentar pozorišne sezone u CNP – u. U ljetnjim brojevima teatarski događaji u Budva grad teatru, ostaju van interesovanja, bilo u smislu loše koncipiranog programa, bilo u smislu zanimljivih izuzetaka. Prikaz o godini pozorišnog života govori isključivo o produkciji CNP –a, vjerovatno zbog toga što je jedina pozorišna institucija koja ima redovan repertoar. Apstahovano je postojanje bilo kakvog (lošeg – dobrog) pozorišnog života van te institucije (pozorište u Nikšiću, produkcija festivala u Budvi i njeno prepuštanje scenama u Srbiji, produkcije Gradskog pozorišta u Podgorici, jedinog pozorišta za djecu u Crnoj Gori – bez scene, produkcije Centra za kulturu – Tivat, odsustva produkcije i praznih pozorišnih scena na Cetinju, u Herceg Novom, Bijelom Polju, svih mogućih oblika malih alternativnih nepostojećih pozorišta).

Uostalom, u protekloj godini usvojen je novi Zakon o pozorištu koji pretpostavlja novu sliku ambijenta. Naravno, ukoliko je u jednoj siromašnoj državi kakva je Crna Gora moguće računati da će papalelno sa Zakonom o pozorištu interes lokalnih vlasti i finansijska izdvajanja, biti dovoljni, makar za postupno projektovanje pozorišne produkcije u svojim gradovima. Primjer Centra za kulturu Tivat i razloga zbog kojih uopšte ima sopstvenu produkciju, veoma je indikativan. Zbog toga su zanimljivi razlozi previđanja dobrih i loših primjera u zagovaranju – *jedinstvenog kulturnog prostora*. Renome MONITORA, najčitanijeg crnogorskog nedjeljnika i van Crne Gore, obavezuje da se ozbiljan tretman pozorišne djelatnosti ne vezuje samo za jednu instituciju, pa makar to bilo Crnogorsko narodno pozorište.

Na osnovu broja priloga iz oblasti likovne umjetnosti koju prati g-đa Olga Perović očigledno je da je prostor za prikaze redovno iskorišćen, da je rubrika namijenjena promovisanju crnogorske likovne scene i da je ta scena intenzivnija od drugih. Prikazi izložbi uglavnom nisu pratili samo događaje u Podgorici, jer je i *likovna scena* formirana u školama i gradovima van Podgorice. Rubrika kontinuirano prati i afirmiše standardne izložbene postavke i klasične tehnike likovnog izraza. Preferira, dakle, poznato i prepoznato, više nego što artkuliše naglašenu dinamiku suočavanja likovnih izraza u vremenu hepeninga, multimedijalnosti umjetničkih disciplina i sveprisutne likovnosti crnogorskog pejzaža koji zamire u vizuelnim trikovima razvijenih elektronskih društava. Monitoring rubrike sa samog kraja kalendarske godine omogućava uvid u pristup događajima i problemima koji i dalje obilježavaju likovnu scenu. Rubrika se, nažalost, ne bavi prezentacijom likovnih manifestacija regionalnog, evropskog ili svjetskog renomea. Kao u većini naših štampanih medija, nastupi slikara na izložbama u Kanadi, Parizu, Bariju, Barseloni, Veneciji, ostaju u domenu utisaka prisutnih ili poneke sličice koju prenese TV Crne Gore ukoliko pošalje svog novinara i kameru. Ne koristeći druge izvore informacija, ili, ne angažujući relevantne saradnike koji mogu da

pišu o događajima van Crne Gore, sam tretman događaja ostaje u dimenzijama lokalnih potreba. Na kraju prikaza koji sumira godišnje likovne događaje i ambijent, g-đa Olga Perović piše: *Ova sažeta zapažanja koja upućuju na zbivanja u prošloj godini na crnogorskoj likovnoj sceni, u stvari su zbir tema koje ponaosob zaslužuju dokumentovanu obradu i to prije novinara društvenih rubrika nego likovnih kritičara.* Ako znamo da se novinari društvenih rubrika u Crnoj Gori, trenutno ili trajno, uopšte ne bave kulturom, i, ako znamo da je dobar broj autora, historičara umjetnosti i književnosti zaposlen u redakcijama za kulturu štampanih i elektronskih medija, onda pretpostavimo da su izuzeti od prava da ne djeluju multidisciplinarno u jednom krajnje malom, oskudnom i zagušenom kulturnom modelu kakav je crnogorski.

Rubrika koja prati *Književnu produkciju* na uzorku brojeva koje smo koristili, profilise interesa za prezentaciju domaće produkcije, nedvosmisleno. Nema niti jednog prikaza knjige objavljene van Crne Gore, ali ni prevodilačkog rezultata u domenu lijepe književnosti. (Uzگرد, ove godiine je CID, renomirani idavač, objavio prvi(!) prevod Džojsovog *Ulisa* na cijelom području južnoslovenskih jezika, što je bolje propratila beogradska štampa – *Vreme*, u dva navrata, nego crnogorska. Naravno, prevodilac je iz Srbije, tačnije Vojvodine, ali je knjiga objavljena u Crnoj Gori! Zbog toga se u *Vremenu* ne pominje izdavač, a u Crnoj Gori se malo pominje cijeli poduhvat). Sticajem okolnosti, dva prikaza g-dina Sretena Perovića (*Velika zavjera protiv Crne Gore* - R. Rotkovića i *Crnogorska gramatika* -V. P. Nikčevića nisu uvršteni u poduhvate koji rezimiraju godišnju književnu produkciju. Mali broj knjiga prikazanih u devet brojeva Monitora, ne bi mogao da posvjedoči o značajnoj književnoj produkciji podržanoj od velikog broja malih i većih izdavača. U prikazima knjiga izdavači se rijetko pominju, što govori još ponešto o tretiranju izdavačke djelatnosti, a možda i o tzv. izdavačkoj politici.

U anketi koju je sproveo MONITOR na kraju godine, književna produkcija dobila je aklamativnu podršku, tim prije što se radi o romanima i zbirkama kratkih priča, što je sasvim nova pojava u književnoj produkciji. O njoj piše Pavle Goranović, jedan od najzanimljivijih mladih crnogorskih pjesnika i književni kritičar, rezimirajući crnogorsku književnost u 2001. godini naslovom *Novi kvalitet*. Goranović pominje i dva izdavača - DUKS i CID koji su zaslužni za jedan broj pomenutih izdanja. Komunikacija sa književnom produkcijom u regionu, ipak se završava na afirmativnom predstavljanju autora u okviru časopisa *Sodobnost* (Ljubljana), i časopisa *Zarez* (Zagreb), što nije malo, ali se odsustvo crnogorskih izdavača iz učešća na međunarodnim bližim i daljim sajmovima, prilično komotno prenebregava. Postoji li neki interes za to? Goranović u godišnjem prikazu produkcije piše: *Fenomen o kome se govori, kako u prošloj godini, tako i manje – više bližoj prošlosti, na više nivoa je podložan mnogim slabostima! Tu već nije riječ o "primjerima" (kao u prethodnim radovima), već o – pravilima. Stoga su zamjerke na ovakvom tretmanu naslovne pojave bez sumnje održive. Samo što se ovdje govorilo o incidentima, ne i o statistici...*

Rubrika *MC/CD* koju piše Nemanja Bečanović namijenjena je isključivo jednoj ciljnoj grupi i u okviru nje, jednom muzičkom ukusu. To je generacija koja zahvaljujući internetu ima pristup i razmijenjuje informacije, sluša piratske CD, dakle, koju tehnološki bum van granica Crne Gore nije zarobio unutar njih. Jasno je da je to procentualno mala grupa, ne samo zbog konglomerata kulturnih modela koji paralelno postoje kod nas, već i zbog velikih socijalnih razlika u gradovima. Za one koji je redovno preskaču, očigledno je iz jednog čitanja: da su muzičke grupe predstavljene veoma detaljno - njihov muzički razvoj, osobenosti zvuka, da je precizno izdvojeno njihovo mjesto u tekućoj produkciji. Rubrika je rijedak primjer dosledno sprovedene namjere da se zadovolji interesovanje istomišljenika. Bečanović piše kao fan i

komunicira sa onima koji to hoće. S obzirom na nepostojanje specijalizovanih časopisa koji se kod nas bave ovom vrstom urbane muzičke kulture i s obzirom da nas informiše o najvećem svjetskom tržištu zvuka, rubrika animira čitaoce koji u MONITORU ne čitaju ostale priloge.

U devet brojeva MONITORA objavljen je i jedan tekst Tijane Jovović o Festivalu klavirske muzike održanom u Crnogorskom narodnom pozorištu. Tekst značajki markira muzički događaj iz ugla reproduktivne muzičke djelatnosti. Ostajući sasvim prisebno euforičan i afirmativan za postignuće, prvo ove vrste na jedinoj sceni u Crnoj Gori koja ima muzičko – koncertnu sezonu, konstatacija o dobrom zvuku novoformiranog Crnogorskog gudačkog orkestra, praćena je nevjericom generacija školovanih instrumentalista na Fakultetu muzičke umjetnosti, koji još uvijek nisu udruženi u Simfonijski orkestar. Dakle, monitoring se može baviti analizama tretiranja kulturne scene u medijima, ali o njenim dometima mnogo govori nepostojanje Simfonijskog orkestra.

U šest brojeva rubrike *Film* Ratko Radunović prikazuje 18 filmova američke produkcije čiji je prosjek “zvjezdice” – 2 (od mogućih 5). Rubrika (možda griješim) ne prati tekući bioskopski repertoar u dva podgorička bioskopa, a videoteke u kojima se mogu iznajmiti nabrojani filmovi postoje, ali i one imaju sopstvene top liste i ocjene. Problem sa tretiranjem filma u Crnoj Gori i dalje se usložnjava, šeme filmskog programa na televizijama su neprecizne. Dakle, uvid u filmsku produkciju, njene domete, makar samo sa aspekta filmske industrije – gledan, čitan iz rubrike u MO-NITORU, djeluje proizvoljno. Kada već ne možemo vidjeti ili saznati ponešto i o umjetničkom filmu - ocjena dva za industrijski proizvod je suviše niska da bi ga “kupili”.

Rubrika *Strip* koju potpisuje Goran Gligorović podsjeća na vrhunce polu-božanske umjetnosti i prati standarde. Ovo je ujedno jedina rubrika koja u crnogo-rskim nedjeljnicima forsira strip kao osmu umjetnost i podsjeća da su sve te sličice za generacije čitalaca uvod u dramaturgiju, film, likovnu kulturu. To što nedostaje zvuk, manje je bitno. Uostalom, koliko puta smo u stripu pročitali uzvik ili čuli zvuk sa tranzistora koji sluša junak stripa. Rubrika je izvrsna oaza u klasičnim formama izraza prenapregnutom ambijentu.

Rubrika *Intervju* ima standard u izboru sagovornika. Redom su to potvrđeni umjetnici u oblasti svog izraza u Crnoj Gori i u većini susjednih, tačnije, ex jugo-slovenskih država. Stavovi sagovornika, što dobija elemenat principa po kojem je sagovornik izabran, redom upućuju na otvorenosti sopstvene kulture za druge, potrebe za prevazilaženjem ograničenja koje novonastale države imaju u kulturnoj razmjeni, težnju za promovisanjem umjetničkih standarda koji ne podliježu samo lokalnim kriterijumima, intenzivan umjetnički i društveni angažman.

Zanimljivo je da se na primjeru intervjuja otkriva priroda usmenog društva, kojem je najlakše da u direktnom kontaktu sa sagovornikom, prikupi informacije i plasira ih kao sopstveni sadržaj. U slučaju, na primjer, intervjuja sa Robertom Julijem, pozorišnim rediteljem koji vodi teatar u Milhajmu, (Njemačka) korišćen je sasvim određen povod – neuslovni ambijent u kojem se odvija festival Budva grad teatar. Gotovo je nevjerovatno da jedan od najzanimljivijih evropskih reditelja i najangažovanijih u odnosu na pozorišnu regiju i događaje u bivšoj Jugoslaviji, bude predstavljen razgovorom čija je svrha jednokratna i koji je mogao stati u nekoliko redova. Tako jedan značajan, ali interni, lokalni sukob u domenu kulturne strategije i interesa (koncept, budžet i efekti festivala Budva grad teatar) poprima posredno, u sagovoru sa Robertom Julijem, evropske dimenzije (kojih nema), a cijeli rediteljski, etički prosede i njegovo izuzetno zanimljivo evropsko teatarsko iskustvo, dobija dimenzije lokalnih problema u organizaciji teatarskog festivala.

Ova vrsta nesklada javlja se i dalje u obliku odsustva akcija i tema koje nedjeljnik MONITOR pokreće u okviru prostora za prezentaciju kulture.

Članci koji su na uzorku od devet brojeva MONITORA stali pod “ostalo” bave se pitanjima crkve (napomena: jedan doslovno koristi tekst iz Deklaracije Fondacije Sveti Petar Cetinjski i to bez ikakvih drugih podataka, komentara...), izdvojenog mišljenja o novom propagandnom znaku za crnogorski turizam, promovisanjem crnogorske estradne scene u okviru nove ideje o dodjeli Oskara popularnosti (uzgred, Oskar popularnost se u Srbiji dodjeljuje desetak godina...), opisom procedure u koju je zapala dodjela Njegoševe nagrade.

Nema tragova problematizovanja postojećeg – nepostojećeg kulturnog sistema, kulturne politike, kulturno-tranzicijske haotičnosti u organizacionim nivoima ustanova i institucija i njihovom neproporcionalnom prisustvu na kulturnoj, javnoj sceni, nepostojanja niza institucija kulture koje inaugurišu jednu državnu cjelinu, oblikuju njenu duhovnost da bi komunicirala intenzivno sa drugima. Tako na ovom uzorku (možda nedovoljnom) MONITOR u okviru rubrika za kulturu putem redovnih prikaza i kritika,

- naglašeno informiše o umjetničkim ostvarenjima crnogorskih umjetnika i institucija u domenu pozorišne, književne i likovne kritike i prikaza, selektivno prati događaje u oblasti muzičkog i filmskog izraza. (govori o marginalizaciji ili odsustvu istog)
- ne animira i ne angažuje interes za teme iz oblasti kulturnog inženjeringa i kulturnog sistema
- otvorenost i interes za druge sredine, kulturne modele, različite grupe, imaju rubrike koje se bave filmom, muzikom i stripom u jednoj ograničenoj paleti
- komunikacija sa kulturama u okruženju odvija se u obliku intervjua.

ПОЛИС

tribina

Osnivač – Skupština opštine Podgorica

(Cijena 1DM , 0,51 evra)

Glavni i odgovorni urednik: **Tamara Radonjić**

Polis nema urednika redakcije za kulturu

Članovi redakcije: **Ljiljana Juković, Nataša Nelević**

napomena: Polis ima Redakciju na albanskom jeziku

Izvori informacija: redakcija, saradnici, bez navoda drugih izvora

Kultura u umjetnost u rubrikama : Kulturne manifestacije, Promocija knjige, Nove knjige, KULT MIKS, Intervju, Priča,

Mjesto dešavanja: Podgorica	x	45
Budva, Herceg Novi	x	5
Bar	x	4

Brskut, Vilusi x 2
Toronto, Malta, Barselona, Cetinje, Ulcinj, Miločer, Plav ,Tuzi, Nikšić, Užice, Tivat, Beograd x
1

Institucije: +6 Narodna biblioteka “Radosav Ljumović”
+5 KIC (Kulturno informativni centar, Podgorica)
+2 Kulturno prosvjetna zajednica
+3 Centar za savremenu umjetnost
+2 Budva grad teatar
2 DODEST (pozorište Doma omladine – KIC , Pogorica)
Centralna biblioteka “Đurđe Crnojević”
+ 2 Barski ljetopis
Gradsko pozorište (Dječije pozorište) - Podgorica
+3 CNP
Skupština opštine Podgorica – Decembarski dani kulture

Mjesto dešavanja:

POLIS je list građana Podgorice, osnivač je Skupština opštine Podgorica, izlazi od 19. decembra 1992. godine. Recimo da nedjeljnik još uvijek egzistira u državno - birokratsko prosvjetiteljskom modelu kulturnog sistema: POLIS više nego ostali nedjeljnici informiše u svojim rubrikama za kulturu o događajima koji su marginalizovani u odnosu na glavni tok crnogorske kulturne scene. Podgorička opština zbog toga izgleda mnogo veća, jer samo u POLISU čitaoci mogu da se informišu o manifestacijama u Brskutu, Vilusima... Sama riječ *manifestacija* vjerovatno bi u tranzicionom modelu kojem MONITOR pripada, s obzirom da je nezavisni nedjeljnik, trebalo da se zamijeni sa *multimedijalni projekat*. Dalje, veliko broj državnih i gradskih institucija koje organizuju zimske i ljetnje manifestacije u Podgorici, upravo se nalaze u graničnoj zoni – između slabašnog i prevaziđenog modela ili polkušaja remodeliranja. Tako, institucije koje se očigledno i brzo izdvajaju su Narodna biblioteka u Podgorici, Kulturno informativni centar (ranije Dom omladine), Kulturno prosvjetna zajednica. U njima još uvijek postoje amaterska – polupro-fesionalna društva i, istovremeno, nevladine organizacije čiju je brojnost proizveo sasvim određen razlog – nekoliko stranih nevladinih organizacija unijelo je više novca nego što je počelo da manjka od strane Opštine koja je njihov osnivač. Mnogo je praznih zgrada, zdanja u Crnoj Gori koja upravo čekaju na prve efekte tranzicije u kulturi - privatizaciju, ili preformulisanja organizacionih modela.

U odnosu na događaje koje prati, POLIS je u rubrikama za kulturu usmjeren na tu realnu razglednicu kulturnog ambijenta koji je daleko od toga da je organizovan, projektovan ili barem osviješćen. Događaji iz perioda monitoringa: jul - avgust – *Podgoričko kulturno ljeto* i, decembar – januar - *Decembarski dani kulture*, upravo su suma organizacionih, finansijakih i kulturnih dometa grada. Ne zaboravimo, radi se o glavnom gradu Crne Gore.

Analiza sadržaja

Prvi nivo – aktuelnost informacije, njena blagovremenost, u pogledu najave i prikaza pozorišne djelatnosti - izmiče. Nije jasno zašto gradski nedjeljnik ne bi mogao da objavi repertoar CNP – a i Gradskog pozorišta – za djecu. Dalje, zašto je najava pozorišnih događaja tako malo, a njihovi naknadni pomeni ili kratki prikazi tako novinarski neprecizni. Na primjeru teksta o predstavi “Sedmorica protiv Tebe” J. Hristića, nije jasno da li se radi o predstavi pozorišne grupe, ad hoc projektu – profesionalcima ili amaterima, studentima.. (tačnu

informaciju nalazim u vodiču za kulturna dešavanja Mobil Art). Podsjećanje na djelovanje pozorišta Dodest (pri nekadašnjem Domu omladine "Budo Tomović") kroz prilog o glumcu – amateru Džoniju Hodžiću sasvim je neprecizno u namjeri.

Tekst pod naslovom *Pedeset godina dječijeg pozorišta* dvoumi se između lijepog jubileja feljtona o putešestviju opštinskih obećanja do – radovanja.

Na primjeru koji je najrelevantniji za POLIS, prikaz-kritika pozorišne predstave *Ivanov* (produkcija Budva grad teatar, premijera 16. 08.), izvedene u CNP-u, u okviru *Decembarskih dana kulture*, očituje se kako POLIS u okviru gradske manifestacije, pokriva prazninu koja je u velikom broju crnogorskih medija produkivana ignorisanjem sadržaja i rezultata produkcije budvanskog festivala. Na tu temu Nataša Nelević, autor prikaza predstave piše u ljetnjem broju, pod naslovom *Mrtva trka pored mora* - o politizaciji ljetnjih festivala.

Iako nema redovnu rubriku koja tretira probleme kulturnog inženjeringa, kulturnog sistema, kulturne strategije, zanimljivo je da jedino (osim vodiča Mobil Art) nedjeljnik POLIS u crnogorskim medijima uporno otvara ove teme u periodu trajanja monitoringa: Nataša Nelević *Mrtva trka pored mora*; *Kulturno informativni centar – ispit za novi model kulture*; *Autorska prava, zakon i praksa*; Isidora Damjanović *Kulturni inženjering*. Priroda ovih napisa traži društveni angažman, dovoljno informacija ili predznanje iz oblasti kulturnog menadžmenta.

U duhu sličnih namjera, promišljanja kulturne politike – grada, je intervju sa zamjenikom u sekretarijatu za kulturu grada Podgorice koji, opet, ne sadrži elemente iz napisa koje novinar i saradnik lista promišljaju u svojim tekstovima.

Književni izraz je u najširem spektru, po načinu i kvalitetu, predstavljen u ljetnjim i zimskim brojevima POLISA: promocije knjiga, prikazi, predstavljanje izdavača (Društvo za očuvanje crnogorske kulturne baštine – NVO) manifestacije povodom knjiga van cenatara kulturnog života (Dani Trifuna i Lole Đukića), izlog biblioteke "Radosav Ljumović", do rubrike Priča. Stiće se utisak o konglomeratu književnih vrsta, intenzivnoj popularizaciji knjige, konačno opet o usmjerenosti kulturnih rubrika nedjeljnika na širu ciljnu grupu čitalaca. Tako se u, ovdje namjerno, pobrojanim prijedlozima knjiga za čitanje kojima raspolaže Narodna biblioteka u Podgorici, može prepoznati opseg mogućeg interesa te ciljne grupe, ali i razmjer kvalitetnih izdanja, posebno prevedenih knjiga objavljenih u Crnoj Gori i Srbiji.

Nažalost, u većini slučajeva pojedinačni prikazi knjiga, časopisa, malo govore o samom djelu, sadržaju i kvalitetu - više su informacija, citati, navodi učesnika promocije, manje ili bolje uspjele prezentacije događaja.

Izdvađa se prikaz knjige Milana Kundere koji piše Nataša Nelević, i jedan zanimljiv a nedorečen pokušaj predstavljanja novog petskog pravca – poezmus (višedimenzionalna poezija) u povodu knjige S. Vukanovića, koji piše Željko Jovović.

Muzički događaji u devet brojeva POLISA uglavnom su promocije kompakt diskova, nekoliko informacija o koncertima, veoma iscrpni napisi o koncertima popularne muzike na Trgu Ivana Milutinovića u Podgorici. Prikaza i muzičke kritike nema, ali je prisutna tema muzičkog folklor Crne Gore kroz popularisanje orkestra Šukrije - Žutog Serhatlića. Iz članka pod naslovom *Neohodno izučavanje muzičkog folklor Crne Gore*, Dr.Slobodana Jerkova etnomuzikologa, saznajemo, međutim, da ne postoje niti fonozapisi, a kamoli fonoteka koja bi omogućila izučavanje muzičke baštine folklor.

Likovnu kritiku, takođe ne nalazimo u POLISU. Nekoliko prikaza likovnih projekta i izložbi kao događaja u okviru *Podgoričkog ljeta* i *Decembarskih dana kulture*.

Film se pominje u okviru manifestacije EX Yu Fest koja se najavljuje u Podgorici i još sedam gradova Crne Gore.

U rubrici *Kult miks* možemo dobiti po nekoliko osnovnih informacija i to uglavnom o događajima koji su prošli. Informacije su previše oskudne da bi bile više od pukog notiranja, tim prije, što im nije svrha da privuku pažnju potencijalne publike.

U nekoliko brojeva POLISA nalazimo rubriku *Kultura i nauka* koja bilježi uvodne besjede akademika sa Skupštine DANU. Sam skup posebno je prikazan u članku Ljiljane Juković *Bogato naslijeđe Crne Gore*. Način na koji su besjede prezentirane, međutim, nije profesionalan: nema nikakvih podataka o autoru besjede, nema informacije da li je navod integralan, neke od besjeda se prekidaju na dnu stranice u pola rečenice... S obzirom na ozbiljnost na koju pretenduju sve naučne discipline, ovakav pristup nije reprezentativan, a ni populistički.

Monitoring pokazuje:

- POLIS dvojako tertira institucije u kulturi – kao tribina grada prezentira gradske i događaje na periferiji, a kao glavni grad Crne Gore, republičke institucije i događaje uglavnom prepušta drugim medijima, osim u domenu angažmana za pitanja kulturne politike, koja se najbolje može sagledati na primjeru podgoričke kulturne infrastrukture.
- isključivo (sa malim izuzecima u domenu književnog izraza) promoviše kulturne događaje u Podgorici i crnogorske autore
- neznatno malo je informacija ili priloga o vrijednostima drugih kulturnih sistema (ni posredno putem, npr. filmskih prikaza – kritike)
- informacije nisu proaktivne u odnosu na građanstvo
- POLIS kao tribina zastupa različite kulturne modele, ali je distanciran od urbanog i alternativnih modela mlađe generacije
- jedini crnogorski medij koji direktno (osim Mobil Arta) inicira teme iz oblasti kulturnog inženjeringa

polje

nezavisna revija

(Cijena 1 DM,), 0,51 EUR

Izdavač NIP Poljepres d.o.o. Bijelo Polje

Odgovorni urednik: **Dejan Peruničić**

Nema redakciju za kulturu

Izvori informacija: saradnici

Mjesto događaja: Beograd 4

Sarajevo 3

Bijelo Polje 2

Novi Sad, Kotor, Split, Niš, Podgorica, Plav 1

Institucije:

- + 2 SO Bijelo Polje: *Festival dramskih amatera Crne Gore; Ratkovićeve večeri poezije*
- + Zavod za školovanje i rehabilitaciju lica sa poremećajem sluha i govora - Kotor
- + Izdavači (EX Yu)
- CANU

Mjesto dešavanja:

Nezavisna revija POLJE izlazi u Bijelom Polju. Kao na geografskoj karti nestale SFRJ, dakle, uprkos tome, POLJE djeluje integrativno. Prikazi, teme, sagovornici izabrani su iz mnogo šireg regiona nego što je to prostor nekadašnje tromeđe. POLJE zaprema autore i ličnosti (više nego događaje u kulturi) prostora Srbije, Federacije BiH, Hrvatske. Kako na karti *jedinstvenog kulturnog prostora* MONITORA i POLISA nema gradova - mjesta iz sjevernog dijela Crne Gore, tako POLJE, uglavnom, u svom dvonedjeljnom ritmu, zaobilazi main stream događaje južne polovine.

Kvalitet sadržaja:

List nema redakciju za kulturu. Ipak, POLJE prati intenzivno književnu produkciju, ima filmske prikaze i najviše sagovornika (intervjua) . Muzički, likovni izraz - rijetko je zastupljen, opet više kroz formu intervjuja. Možda je uzeti uzorak mali, ali pokazuje kako se snalazi časopis koji nema redakciju za kulturu, a ne poseže za agencijskim informacijama ili internetom. Izvor informacija su saradnici i sagovornici. Aktualnost sadržaja mogla bi se odnositi na teme koje se povodom ili posljedično odnose na: predstavljanje dobitnika književnih nagrada (Talijanska *Alberto Moravija* – Izetu Sarajliću, srpska *Meša Selimović* – Radovanu Belom Markoviću); polemike povodom dodjela nagrada (Ninova nagrada); intervju u povodu muzičkih koncerata (održanih – otkazanih); prikaze filmova koji su na tekućem repertoaru (gdje?). POLJE ne pretenduje da prati likovnu i muzičku scenu, uostalom, kao ni pozorišnu. Inicijativa pod naslovom *Bijelo Polje zaslužuje profesionalno pozorište* dolazi nakon festivala pozorišnih amatera koji se svake godine održava u Bijelom Polju . Zaključak na osnovu događaja “sa pokrićem” - koje prati POLJE je : da je pozorišna, likovna i muzička scena u regionu katastrofalno oskudna, da se filmovi gledaju sa video kasetama i u ponekom bioskopu u Crnoj Gori, i da se putem književnih prikaza i intervjuja nastoji nadomjestiti odsustvo kulturnih događaja. Ličnosti koje novinari POLJA predstavljaju u svojim intervjuima ne pojavljuju se u drugim crnogorskim dnevnim i nedjeljnim novinama, veoma su raznovrsno profilisane – i iz raznorodnih kulturnih modela regiona i izvan granica Republike. Polje seizmički registruje saradnju u poratnom prostoru : BiH i Jugoslavije, Hrvatske i Srbije. U okviru takvih registracija, konstanta su napisi Zvonka Prijovića : “Buybook”- najpoznatija sarajevska knjižara; “Ozbiljni ljudi teže povezivanju” – Feral Tribune (Split) i Gradac (Niš) objavili prvo zajedničko srpskohrvatsko izdanje; “Živjeti mastilom, a ne pljuvačkom” – portret Izeta Sarjlića.

Nezavisna revija POLJE :

- prezentira postojanje multinacionalnog kulturnog modela u sjevernom dijelu Crne Gore, zastupa manjinske kulture i grupe;
- animira interes za kulturne događaje šireg regiona i država podijeljenih u ratovima;
- pokušava da nadomjesti marginalizovan položaj regiona u odnosu na sezonske kulturne centre u Crnoj Gori

- ne koristi dostupne izvore informacija (elektronske medije) i ne informiše (osim o putem prikaza filmova) o događajima i ličnostima izvan južnoslovenskog - jezičkog prostora.

Onogošt

crnogorski nezavisni nedjeljnik

(Cijena 1 DM, Za inostranstvo : Hrvatska 3,50 HRK, BiH 2,5 KM;

Slovenija 300 SIT, Srbija 50 DIN, Makedonija 67 MKD)

Izdavač: Aniz d.o.o Nikšić

Glavni i odgovorni urednik: Dragan Drinčić

Urednik kulturne rubrike: Vesko Perović

Nema redakciju za kulturu

Izvori informacija: saradnici, web stranice, strane agencije i nepoznati izvori (strane agencije)

- autorski tekstovi

Mjesto događaja: Podgorica 4

Skadarsko jezero 1

Herceg Novi 2

SAD 2

iz Svijeta xy

Institucije:

+2 SO Herceg Novi: Sajam knjiga – VX Jugoslovenski filmski festival

+ 2 Fondacija Montenegro mobil art

- 2 Ministarstvo kulture

Mjesto događaja:

Nikšić se uglavnom ne pominje kao grad na karti događaja MONITORA, POLISA i POLJA, ali ga nema niti na uzorku ljetnjih i zimskih brojeva ONOGOŠTA koji izlazi u Nikšiću. ONOGOŠT, međutim, kao nezavisni crnogorski nedjeljnik na stranicama koje se bave kulturom, odaje poziciju grada koji je ujedno univerzitetski grad i zapadni kulturni centar Crne Gore. U odnosu na POLIS, tribinu građana Podgorice, nikšićki ONOGOŠT sugerije kroz tačke događaja koje bira, potrebu za pomijeranjem iz centra koji čine ljetnji festivali u Budvi i Baru, Podgoričko kulturno ljeto 2001. (jedan prilog), Decembarski dani kulture u Podgorici. Jedini je nedjeljnik koji uopšte notira događaje u Herceg Novom – “Međunarodni sajam knjiga”(Crna Gora, Srbija i Republika Srpska) i XV Jugoslovenski filmski festival. Opet, jedini nedjeljnik koji objavljuje prevode iz stranih izvora informacija i informiše o multimedijalnoj svjetskoj pozornici. Istovremeno, kroz formu intervjua - zaprema interes za problematizovanje crnogorskog kulturnog ambijenta.

Analiza sadržaja:

List ima urednika, ali nema redakciju za kulturu. Na uzorku brojeva za monitoring, ONOGOŠT *nema* priloge iz oblasti pozorišnog izraza, muzičkog (jedan prilog o promociji CD *Duo*) i likovnog. Po tome se ne bi reklo da list pretenduje da prati pozorišne, likovne i muzičke događaje u Crnoj Gori, iako slovi za crnogorski nedjeljnik, dalje, da u Nikšiću postoji pozorište koje ima povremenu produkciju i repertoar, ili da se bilo šta dešava u domenu muzičkog i likovnog izraza u Nikšiću i u Crnoj Gori. To posredno saznajemo u intervjuima sa sagovornicima koji komentarišu kulturne događaje. ONOGOŠT je najrevnosniji u prikazima, informacijama i promociji filmske industrije i umjetnosti, koje redovno priprema Vuk Perović. Jedini je crnogorski nedjeljnik koji je napravio kritički prikaz najveće jugoslovenske filmske manifestacije koja okuplja postojeću jugoslovensku produkciju *Kao Pula '91* – Vuk Perović. U prikazu je konstatovana simulacija zbirne jugoslovenske produkcije, jer crnogorski igrani film ne postoji. Na primjeru Jugoslovenskog filmskog festivala prikaz očituje pojavu upornog obnavljanja prevaziđenih modela manifestacija. One su, redovno, na relaciji Srbija – Crna Gora, više odraz nesklada u potvrđenim – razgrađenim, starim i preformulisanim – neoblikovanim, novim institucijama kulture i kulturnih sistema. Ukazuju na razlike u veličini realnog i projektovanog tržišta, broju autora i stvaralaca koji se očituje u multidisciplinarnom i sintetičkom izrazu, kulturnoj i umjetničkoj “infrastrukturi” – u pogledu tehnoloških resursa, profesionalnih i zanatskih nivoa znanja. Na osnovu ovog kritičkog prikaza može ko hoće (napomena je autora prikaza da su sasvim neuspješni razgovori filmskih radnika na temu Film), prepoznati do koje mjere se politizacija kulturnog i umjetničkog proizvoda sistematski instrumentalizuje nauštrb sistematske artikulacije problema. *Jugoslovenski filmski festival* je to samo po nazivu, festival nije nacionalni jer ga finansira hercegovačka opština u kojoj je na vlasti opozicioni SNP, nije nacionalni jer nema produkcije igranog filma u Crnoj Gori, nije jugoslovenski, jer nema crnogorske produkcije i jer nije finansiran iz saveznih institucija (ukoliko prisustvo SNP – a u saveznoj vladi nije dovoljan argument), nije srpski jer ga organizuje i finansira jedna opština U Crnoj Gori, ali je srpski, jer je čitava produkcija prikazanih filmova isključivo iz Srbije. Osim dakle, ovog napisa povodom Festivala, nema niti jedne konstatacije kako je odsustvo produkcije igranog filma posljedica (čega) i rezultat (čega). Pošto je film odavno postao industrija i najbolji način (što vidimo u napisima crnogorskih nedjeljnika koji je prate uprkos nacionalne produkcije, uprkos nepostojanju bioskopa u Crnoj Gori, a zahvaljujući videu i video pirateriji, zahvaljujući TV pirateriji) za multidisciplinarnu disperzivnu umjetničku, kulturnu i nacionalnu promociju, odsustvo snaga i volje da se artikulišu mali i veliki problemi u domenu filmske produkcije u Crnoj Gori, djeluju dalekosežno obeshrabrujuće.

ONOGOŠT markira jedan zanimljiv kulturni događaj u organizaciji Fondacije Montenegro mobil art – kulturnu saradnju Crne Gore i Albanije u okviru projekta *Revitalizacija i afirmacija Skadarskog jezera*.

U intervjuima koje bilježi Melanija Bulatović ili ih iz drugih novinskih izvora prevodi D. Drinčić, postavljaju se pitanja standarda u umjetničkoj i kulturnoj produkciji i načinu njihove valorizacije. U tom pogledu je “sagovornišтво” sa Borhesom, mjera izuzetno visokog standarda. Ovakvim, slobodnim pristupom, ONOGOŠT, s obzirom da nema redakciju za kulturu, otvara moguće teme i različita mišljenja, objektivizuje a ne simulira mogućnosti za argumentovano vrednovanje djela i događaja. Dva intervjua sa likovnim kritičarem i pomoćnikom ministra za kulturu, aktuelizuju stanje u likovnoj i književnoj produkciji, prezentaciji i valorizaciji.

Monitoring pokazuje da:

- crnogorski nezavisni nedjeljnik *ONOGOŠT* sporadično i posredno informiše o vrijednostima i događajima na domaćoj kulturnoj sceni (veoma mali broj prikaza)
- krajnje slobodno koristi različite izvore i informacije o događajima iz drugih kulturnih sredina koje afirmišu multidisciplinarnost i prostore kod nas nepostojećih ili neafirmisanih oblika izraza
kulturni modeli kojima se *ONOGOŠT* obraća, generacijski su bliži tehnološkim sistemima komunikacije i dobar su potencijal za razmjenu informacija i među kulturama u regionu.

CRNOGORSKI NEDJELJNICI I TV

dokument *No system*

Nema primjera koji bi mogao da se odnosi na crnogorski kulturni – ne sistem. Uzroci su mnogi, posljedice su mnoge. Status quo se ne registruje. U tome je izuzetnost trenutka. Projektovanje interesa za određen oblik državne zajednice najdirektnije i najbrže se vrši preko oblikovanja kulturnog sistema. Moć države koja ima takvu svijest veoma brzo se reperkutuje na mnoge druge systemske pojave. Nema toliko malog budžeta (sabrano iz svih raspoloživih izvora) za kulturu, koji ne može pravilno da se raspodjeli do sezone umješne »berbe«, nema čak ni realnih parametara finasijskih koji bi sistem pravili bez namjere da se zaokruži i tu su naponi, zanalački, a gotovo nepouzdana argumenta, koji, uostalom, vladaju u domenu izražavanja kulturnih potreba - izvjesnija budućnost za ekonomiju nego obrnuto.

Da li su uopšte pojmovi kulturni sistem, kulturni inženjering, strategija u kulturi toliko strani usmenim predanjima o crnogorskoj kulturi, da se svi drugi praktikumi i iskustva razvijenijih sredina u oblasti ekonomije, prava, građevinarstva, egzaktnih nauka - mogu uvažavati, makar djelimično, a upravo u oblasti ljudskih potreba više vrste, iskustva u stvaranju kulturne infrastrukture u evropskim zemaljama iz druge polovine XX vijeka - ostaju nedostižna nauka. Da li je uopšte dopustivo da autohtoni ambijent (ma koliko bio samostalno nesamostalan, ili obrnuto) koji kreiraju pojedinci, umjetnici, intelektualci i političari zajedno, nema snage za pokušaj da artikuliše svoju kulturnu misiju.

Sve su prepreke na strani blage (umrtvljujuće) rezignacije: nedefinisani državni status, sezonske promjene političkih strategija, predmoderni društvo u pred tranzicijskom amalgamu (siva ekonomija, postojanje svih nedefinisanih i definisanih oblika vlasništva), polarizacija nacije, partija i crkve, uz to, samo nacrt infrastrukture za naučne, društvene discipline koje bi trebalo da

promišljaju, notiraju, sistematizuju, analiziraju, intenzivne fenomene iz kojih se mogu crpsti argumenti za savladavanje prepreka.

U takvom krugu prepreka, ideja - medijska kampanja za "instaliranje " samih medija - pro domo sua - u šupljikav kulturni sistem, hoće da savlada prvu dostupnu prepreku - prećutano učiniti javnim i promovisati opšti interes.

Dok se prvi cilj projekta *Moć kulture – stvar je medija* (iz uvodnog teksta) odnosi više na sadržaje predavanja, druga dva se odnose na monitoring : argumenti i funkcija medija u kreiranju kulturnog ambijenta i, otvorenost i potencijali medija.

Martin Eslin kaže da je dolaskom televizije, dramatisacija postala preovlađujuća forma argumentacije ili prezentacije činjenica. Ako na dramatisaciju kao formu dodamo širenje dinamike interakcije koja je važnija od trajanja formalnih struktura i institucija - što je osobina usmenog društva kako ga prepoznaje Roland Lorimer, dobijamo amalgam za masovne medije u Crnoj Gori.

Novonastala ekspanzija medija, gotovo da je promovisala novinarsku profesiju u vid državne administracije. U tom smislu, iako još u usmenoj kulturi, dakle vremenski usmjereni, administracija pokušava da bez dovoljno pripreme savlada »rukopis«. Transformacija je velika jer, ipak, ništa prenijeto u oblik komunikacije pismenog društva ne zadržava formu iz prethodnog, a u svakom aspektu se reflektira na slabu sliku u medijima. Ono što u kulturnom ambijentu ne postoji, ne može se niti reflektovati, ono što se reflektuje sasvim je direktno. U tom smislu možda je zanimljivo razmišljati o interakciji kakvu ostvaruju elektronski mediji, prije svega televizija, i štampani mediji.

Velika je privilegija domaćih televizija što svoje programe mogu opremiti produkcijama iz cijelog svijeta (Zakon o zaštiti autorskih prava i prava na intelektualnu svojinu još uvijek se samo lokalno i po potrebi primjenjuje). Ono što televizija, ukoliko ne posjeduje vlastite složenije oblike kulturno – umjetničke produkcije, ne može, jeste da se zove državnom ili nacionalnom, npr. Osim, ako se projekat državne televizije uopšte i ne cijeni temeljno, pa nauštrb poreskih obaveza građana i pretplate koja se istovremeno ubira na cijeloj teritoriji Crne Gore, ostaje isključivo dnevno politički servis, top – volej i filmsko - muzički pikado. Distancirajući se prećutno od sopstvene produkcije programa – autorskih priloga, dokumentarnog programa, dramskog programa...etc., Televizija Crne Gore uskraćuje pravo na iole ozbiljniju valorizaciju sopstvenog programa (izuzetak, već ogroman, je stalna emisija Snežane Nikčević *Lično, sasvim lično*). Možda smo zbog toga zaboravili da je TV kritika, legalan oblik novinarskog napisa o programu jedne televizije u cjelini, a onda i o produkciji sopstvenog kulturno-umjetničkog programa.

Na crnogorske nedjeljnike opet, slabo se očituje prisustvo drugih izvora informacija, medija i interneta. Informacije i događaje u kulturi prenose članovi redakcija ili manji broj saradnika - najčešće u formi intervjua – najbolje sa jezika koji razumijemo. Tako se otvorenost za druge sredine i kulture u formi intervjua potvrđuje na razumijevanju zbog mogućeg sporazumijevanja, a sopstveni jezik se i dalje ne supstituiše u direktnoj komunikaciji sa kulturama koje se izjašnjavaju “stranim jezicima” Ostale mane rubrika za kulturu u nedjeljnicima mogle bi se prozvati:

usko projektovano prijemčiv interesa čitalaca - gotovo isključivo za događaje u Crnoj Gori; mali broj saradnika iz drugih sredina; svođenje umjetničkih disciplina na pojedinačni afinitet autora priloga (ukoliko je događaj dostupan - knjiga, predstava, video kasete, muzički CD); i opet i opet - slabo korišćenje neograničenih resursa informacija.

Monitor (Podgorica) i *Onogošt* (Nikšić) su crnogorski nezavisni nedjeljnici, *Polje* (Bijelo Polje) je nezavisni dvonedjeljnik, *Polis* je tribina građana Podgorice. *Monitor* ima redakciju za kulturu, *Polis* nema urednika redakcije, *Onogošt* nema redakciju za kulturu, kao ni *Polje*. Svaka redakcija ili njeno odsustvo gotovo da predstavlja mali organizacioni i kulturni model u okviru institucije nedjeljnika. Fleksibilniji modeli su otvoreniji i posežu i za drugim izvorima informacija, institucionalizovani model redakcije odražava simptome makrosistema ako se crnogorska kulturna scena tako može tretirati. Atributi nedjeljnika se, dakle, odnose i na uređivačku politiku - na unutra: u odnosu na redakciju za kulturu i na spolja: u odnosu na programsku politiku - objektivizirati (nezavisno) i afirmisati (crnogorski) kulturnu scenu. Uređivačka politika u odnosu na “koncept” redakcije za kulturu, izbor saradnika i izvore informacija direktno se očituje u kvalitetu, načinu i prostoru koji se daje za prezentiranje kulturnih događaja u Crnoj Gori. Kao najtiražniji i najčitaniji crnogorski nedjeljnik i izvan Crne Gore, *Monitor* pretenduje da ima meritorne saradnike koji standardizuju vrijednosti kulturnih i umjetničkih događaja. Standarde, međutim, formiraju samo dostupni aktuelni događaji i ograničen broj informacija “sa strane”. Tako se prije svega, radi manje o objektivnosti u pokušaju uspostavljanja standarda, a više o afirmaciji domaćih autora i poneke očigledno uspješne institucije. Za razliku od dnevne štampe, nedjeljnici imaju dovoljno prostora za uspostavljanje kontinuiteta u praćenju produkcije. Događaja, ipak, nema toliko da bi veliki previd mogao da zauzme mjesto kritičkih napisa. Pa opet, veliki previdi su česti i kada bodu oči (Budva grad teatar, Jugoslovenski filmski festival u Heceg Novom, polemika o Njegoševoj nagradi). Dakle, ništa manje nego o gorućim državnim i političkim pitanjima, uređivačka politika nacionalnog medija mogla bi aktivnije da posegne za kritičkim prikazima, argumentima koji artikulišu uzroke i posljedice mnogih nedostataka u kulturnom sistemu i, istovremeno

uzmiču isključivosti i zatvaranju u mali, centralizovan kulturni sistem, sveden na ono što potencira. U slučaju nedjeljnika, takav sistem odražava se na formu napisa koji dominiraju. Uglavnom preovlađuju prikazi koji informišu o događajima ili donose impresije sa promocija i izložbi. Kritičke prikaze, umjetničke kritike, animacije i akcije u kulturi moguće je praviti sa dovoljno aktivnog profesionalnog i duštvenog angažmana i autoriteta. To opet, pretpostavlja dobar i širok uvid u tekuće produkcije, radoznalost i informisanost o drugim raznorodnim kulturnim sistemima i modelima, sposobnost sintetizovanja umjetničkih disciplina, otvorenost za nove oblike izraza...

Zbog svega ovoga uspjesi, promocije crnogorskih autora i institucija i izvan Crne Gore, jedini su način da jedna mala kultura uporedi svoje domete. Nažalost, i u takvim situacijama glad za informacijom i kompleksnijim uvidom u mjeru dometa ostaje nezadovoljena. Nedjeljnici i u takvim situacijama, uglavnom, ostaju ograničeni na ustaljene izvore informacija koji definitivno diktiraju oblikovanje standarda.

Varja Đukić